ТИЖНЕВИК - REVUE HEBDOMADAIRE UKRAINIENNE - TRIDENT

Число 39 (397) рік вид. IX. 29 жовтня 1933 р. Ціна 2 фр. Prix 2 fr

Париж, неділя, 29 жовтня 1933 р.

Серце наше не тут, воно там, на Вкраїні далекій. Кожного дня думками ми там, на поневоленій отчизні нашій, для неї побиваємося ми на чужині, за визволення її не припиняємо боротьби. В цьому сама суть нашого існування.

І нема чого тим, хто во ім'я свободи й державности України залишив із зброєю в руках рідний край і пішов у світи, нагадувати про батьківщину: про її горе, про її болі, страждання пам'ятаємо ми повсякчасно, для неї і нею живемо.

А проте, призначення особливого дня, присвяченого нещастям нашої батьківщини, спомину про тих, хто загинув, думці про близьких, що поневіряються й мучаться, протестові проти зайдів-окупантів, — має своє глибоке значіння.

Тяжка бо праця на шматок хліба насущного, що-денний клопіт життєвий, журба повсякчасна про рідних, чуже оточення, серед якого перебуваємо і впливам якого не можемо мимоволі не піддаватися, відривають нас од того головного, чим держимося на світі, не дозволяють часом скупчити всю увагу, всю міць нашого духу, прикласти всі сили на службу краєві, його визволенню, його ліпшому майбутньому.

Того бо дня об'єднуємося всі ми, на рідній землі і в розсіянні сущі, в одній думці, в одному почутті.

Одзначімо-ж день той — день привселюдної жалоби й всенародного гніву — молитвою й постом, голодом, жертвою, скупченням духовним, напруженням думки і всіх сил наших, єдністю національною.

* * *

В калейдоскопі міжнароднього життя сенсація наздогоняє сенсацію, одна подія заступає другу. Враження від виходу Німеччини з Ліги Націй поступається сьогодня місцем звісткам про намір Сполучених Держав Північної Америки визнати совіти та заходи нав'язати з ними стосунки.

Власно, несподіваного чи дивного в цьому нічого немає. Більша частина держав уже те собі на шкоду зробила. В засліпленому дрібними інтересами сьогоднішнього дня світі пригасло почуття й розуміння небезпеки, якою всьому ладові сучасному загрожують московські володарі з їх правою рукою — III Інтернаціоналом; на совіти і торговлю з ними, торговлю людським життям і кров'ю пішла сьогодні мода.

В тій атмосфері психологичній, сприятливій Москві, кроку Америки можна було чекати. Тим паче, що самий вступ нового президента у виконання своїх обов'язків уже попереджали чутки про можливість визнання. А коли взяти під увагу ту владу, яку посідає президент Сполучених Держав, його нахил до небезпечних експериментів та успособлення його ближчих дорадників, то, справді, дивуватися цьому нема чого.

Головні перешкоди до того — справа боргів та питання пропаґанди — сьогодні, ніби, легше усунути, ніж то було раніше.

Коли держави Европи, держави в справжньому розумінні цього слова, не додержують своїх обов'язків що-до сплати боргів, то легше зріктися й претензій до тієї політичної потвори, що зветься совітським союзом. А що-до пропаґанди, то московські царі підпишуть усякі пакти, з тим, звісно, щоб їх ніколи не виконувати.

Ризиковані внутрішні експерименти економичної вдачі, якими відзначив початок своєї влади новий голова великої американської демократії, клопіт з ними та бажання за всяку ціну знайти вихід з світової кризи, яка хмарою чорною нависла і над добробутом Америки, бажання використати порожнє місце, що з'явилося в наслідок зміни відношення Німеччини до совітів, хибні розрахунки на непевні користі з торговлі з большевиками—прискорили цей процес.

Свята правда в старому реченні, що на всякого мудреця вистачить простоти.

А до міркувань характеру внутрішнього безперечно в значній мірі долучилися і клопоти зовнішні. Совітсько-японський конфлікт, який де-далі загострюється, безперечний зріст на силі країни, де сходить сонце, давнє й глибоке суперництво на Тихому океані і його побережжах Японії й Америки, намагання знайти собі спільника, хоч хисткого й непевного, те-ж заграли свою ролю.

Ми напередодні визнання Сполученими Державами Північної Америки совітського союзу.

Іменем леґального правительства України, що її територію збройно окуповано Москвою, ми протестуємо проти признання таким побитом влади наїздників, що терором тримають в неволі наш край.

Але ставимося до того факту спокійно. Визнання те не врятує окупантів од загибелі. Це тільки допінґ, який підтримає їх ще на якийсь час, загальмує трохи наближення їх кінця, але не врятує їх.

* * *

Заклик Допомогового Фонду Української Університетської Науки, що його ми вмістили в ч. 37 (395) нашого тижневика, ставить перед нашим громадянством велике й поважне питання про долю української науки, про існування вільної вищої школи.

Культурні підвалини закладено глибоко в процесі зросту нашої національної свідомости. Непрестанній боротьби за школу — од нищої до вищої—і за старих часів оддавали і провідники нашого народу, і його маси, чільну увагу і багато сил на всіх територіях, заселених українцями. Доволі пригадати виступи свідомого громадянства, нашого вчительства та земств на Вкраїні з вимогами школи рідною мовою. Драматична епопея змагань ще за часів австрійських за український університет у Львові — у всіх на пам'яті.

Після короткого, але пишного розцвіту рідної школи за Української Держави, повсюди на своїй землі ми опинилися без справжньої науки і без вільної школи.

Нагінка проти всього українського на Великій Україні, скасування наших університетів, сумна доля Української Академії Наук, вивертання на комуністичний копил, густо пофарбований російським централізмом, всієї системи освіти — у всіх перед очима. Втрати здо-

бутих тяжко позицій на полі народньої нищої, середньої і вищої освіти під Польщею й Румунією— а з них найтяжча: скасування численних українських катедр в університетах львівському та чернівецькому, заснованих ще за Австрії, — ставлять знову на порядок денний змагання до задоволення потреб нашого народу в школі рідною мовою.

Таке сумне становище української освіти й науки на рідних землях робить ще значнішою й поважнішою ту ролю, яку грають в нашому національному житті Український Університет у Празі та інші наші вищі школи в Чехословаччині. Вони бо дають потрібну освіту численним кадрам культурних робітників, так нам необхідних, сприяють розвиткові української науки, гідно репрезентують її перед чужим світом.

Багато обов'язків тяжких і складних лежить на нашому громадянстві по-за межами совітів. Серед них на плечі його і на рідних землях, і на еміґрації спадає повинність дбати про українську науку, берегти наші вищі школи, забезпечити їх існування. Трудне завдання. Але виконання його полегшує свідомість потреби цього, розуміння ваги рідної школи, традиція боротьби за неї.

Про цей обов'язок перед нацією нагадує заклик Допомогового Фонду Української Університетської Науки. До нього привертаємо ми сьогодні загальну увагу.

Проблеми сучасної політики

6. Наш національний шлях.

Здавалося, що шляхи української політики глибоко розійшлися, що між українськими землями та уґрупованнями годі найти будь-яку спільну мову. Максимум згоди, осягнення якого уявляється більш або менш можливим, полягав тільки в тому, щоб, йдучи ріжними шляхами, дійти до взаємного розуміння, принаймні, не витрачати свої національні сили на внутрішню боротьбу, на лайку, яка, ніде правди діти, займала чимало сторінок нашої преси, викликаючи здивування, а часом і глум чужинців. А проте нині справи уявляються зовсім инакше.

Останній рік цілковито змінив фізіономію «Діла», орґана, що відбиває настрої переважаючої більшости галицької інтеліґенції і цілої партії У н д о. Ми не будемо слідом за п. Донцовим вишуку-

вати ріжні цитати з «Діла» за попередні роки і порівнювати їх з сучасними його статтями: про ту в високій мірі невиразну політику що-до Сходу, що до Великої України і большевиків всі наші читачі аж за добре пам'ятають. Навпаки, до тих виразних правдивих і боєзих статтей в «Ділі», які плямують московську політику на Україні, викривають страшні язви під'яремного життя там, ми ще не звикли і читаємо їх з особливою приємністю. Остаточний поворот в цих галицьких настроях формально в'яжеться з смертю Скрипника та з страшним голодом на Україні. Ці події поклали край і особливо попередній політиці галицьких українських чинників, що покладали якісь надії на те, що совітська Україна та її проводирі таки справді виведуть Україну на шлях визволення. Виразно це вимовляв один п. Панейко, але недоговорена, плутана, неясна політика Ундо у східніх справах була в якійсь мірі завжди перейнята тими-ж настроями.

Отже галицьке громадянство, не кажучи вже про буковинців, стало тепер яскраво на наші власні засади що-до Москви та большевиків, яких ми безоглядно поборюємо від часу окупації України. Більше того: галицьке громадянство тепер розуміє, що вузол політики української лежить в Київі, над Дніпром.

Що-ж нас тепер поділяє?

Урядові УНР і його прихильникам закидали, що вони «противники соборности». Але не раз вже вияснювали ми це непорозуміння: не має такого українця, що не хотів би скупчити всі наші етнографичні землі під одним державним дахом. Це природне бажання кождої нації, особливо в добу бурхливого розвитку її патріотичного чуття, особливо в добу її властивого творіння, як свідомої колективної індивідуальности.

Ріжниця між нами і тими, що узурпували собі назву «соборників», полягає тільки в тому, що ми звертаємо увагу на реальні обставини життя, ставимося до справи створення української державности практично і хочемо зробити те, що є в наших людських силах. Отже ще в 1920 р., оточений з усіх боків ворогами, покійний Симон Петлюра яскраво зрозумів і мужньо разом з ближчим своїм співробітником і пізніше заступником Андрієм Лівицьким визнав, що так далі боротися не можливо і треба вибрати між заходом і сходом. Симон Петлюра обрав з а х і д, і з того витягнув логичну, але морально може й тяжку консеквенцію: він замирився з Польщею і з Румунією, не кажучи вже про Чехословаччину.

Симон Петлюра визнав тільки реальний факт, що наші західні етнографичні землі в той час (1920 р.) вже посідають наші сусіди, що він не в стані ними опанувати. Симон Петлюра визнав, що для відірвання Великої України від Москви треба сконцентрувати всі зусилля, всю волю нації, бо там лежить вузол української проблєми.

Що буде далі? Одповідь залежить уже від обставин і думок кожної людини, кожного нашого угруповання. Залишається повна воля.

День 29 жовтня — день привселюдної жалоби і всенародьского гніву!

Коли створиться нарешті незалежна українська держава на теренах сучасної СССР, чи зможе тоді ця держава опанувати всіми землями західніми? Нікому не забороняється про це мріяти. Але гадаю, що наші західні сусіди можуть дуже спокійно дивитися на ті перспективи: за спиною майбутньої незалежної України таки буде стояти заборча Москва, не легко їй буде помиритися з втратою благодатної української землі, і кожний конфлікт з західніми сусідами Москва зможе повернути на свою користь. Отже наші західні сусіди хоч і припускають існування і де-яких суперечок з незалежною Україною, проте вони певні, що їх може буди переведено тільки мирним шляхом.

При таких умовах в загально українській політиці справа автономії Галичини та Волині, справа забезпечення права національних меншостей набірає дуже поважного значіння. Що утворення незалежної Української Держави в усякому разі сприятиме упорядкуванню цих питань — в цьому нема жадних сумнівів.

Погляньмо-ж тепер на сучасні настрої Галичини: чи по-за бурхливими мріями молодих і не усталених ще сил багато там є політиків, щоб з цими нашими увагами не погодилися?

Ну, а нинішні міжнародні перспективи, за які говорили ми в попередніх статтях,і особливо в статті «В передчутті майбутньої катастрофи», чи ці перспективи міняють діло? Ми знаємо, що серед тих перспектив поважне місце займають неясні ще, але широкі плани німців, їх нового Drang nach Osten. Ми вже вияснювали, що ці стремління, коли і мають здійснитися, то тільки при умові згоди і порозуміння з иншими державами Заходу ,які, з одного боку, стримають зашироκі апетити німців, а з другого боку, і собі постараються виторгувати якісь економичні компенсати чи мандат на певну територію колишньої імперії царів. Коли німці серйозно висунуть план відділення совітської України від Москви і поставлять його перед европейським ареопагом, можна уявити собі скільки повстане трудностів для переведення цього плану і скільки заперечень. Чи-ж хто може припустити з тверезих політиків, щоб в той час німці ускладнили це питання поставленням проблєми розподілу ще й Польщі, і то на користь України? Натурально, що ні.

Ми виходимо, звичайно, з сучасних мирних, хоч і збаламучених европейських відносин, ставлячи передумовою, що ці питання повстануть у зв'язку з ступневим ослабленням Москви. Ми в цих припущеннях не беремо зовсім під увагу військових можливостей, внутрішньої европейської війни, що можуть привести до ґрунтовних змін у сучасних відносинах. За ці припущення ми воліємо зовсім не говорити, бо не вміємо гадати на «кофейній гущі».

Що-ж до сучасних обставин, то, як бачимо, сучасні німецькі правителі безперечно числяться з військовою силою своїх сусідів, і серед них з силою Варшави, та не виявлять тим часом особливої агресивности що-до Польщі. Коли й хотять вони вирівняти свої східні кордони — коридор, Сілезія, — то про Галичину чи Волинь, натурально, і думки у них немає: ці питання їх попросту нині не цікавлять.

Про те, що польсько-німецьке порозуміння не є виключеним,

говорили ми в попередній статті: як не як, а гітлерівський Данціг порозумівся з Польщею, і в Раді Ліги Націй, де звикли чути взаємні скарги Данціга на Польщу і Польщі на Данціг, слухали делегати із здивованням взаємні компліменти цих многолітніх противників.

Про щось в тій-же Женеві за сніданком говорили довго німецькі делегати Гебельс і фон-Нейрат з міністром закордонних справ Польщі Беком. Скептики не надають ще особливої ваги цим розмовам, а от завжди добре поінформований журналіст Анрі де Кораб ще літом, побувавши у Берліні і Варшаві, написав в свій час дуже цікаві статті в L e M a t i n (11 і 18 липня с. р.), в яких говорить прямо, що Альфред Розенберг, якого він вважає не без підстав фактичним керовником німецької закордонної політики, конче хоче порозумітися з Польщею, навіть буцім-то й за рахунок Литви або й України. Бо Розенберг, що вірить в скорий кінець большевиків, думає, що без порозуміння з Польщею трудно буде Німеччині використати майбутній східній хаос в своїх інтересах. На думку п. Кораба, і совіти певні, що план німців що-до їх знищення без допомоги Польщі не буде реальним, і тому саме з таким захопленням хапаються за порозуміння з Польщею, за встановлення з нею дружніх стосунків. Навіть справа коридору відходить якось на другий план. Цікаво, що й Гебельс вже після виходу Німеччини з Ліги Націй, в своєму інтерв'ю заявив, що він гадає можливим мирне порозуміння Польщі й Німеччини в справі коридору.

Ми не думаємо, щоб при здійсненні якихось планів розподілу СССР справді хтось серйозно думав нагородити Польщу новими українськими землями: це значило б убити цю, і без того аж надто багату на меншості, державу. Самі поляки на це самогубство не підуть. Але з усіх цих міркувань і фактів ясно одно: про відірвання українських земель од Польщі і від Румунії, оскільки ходить про плани Німеччини супроти СССР, і думки бути не може.

Немає чого говорити, що Франція при поставленні східньої проблеми на порядок денний свій голос, всі зусилля прикладе, щоб не допустити до територіяльного ослаблення Польщі на сході. Але й Англія чи Італія навряд чи в тому були б зацікавленими.

Коли-ж розглядати інші міжнародні можливості, зв'язані з далеко-східнім конфліктом, коли числити, що прийде до війни між СССР і Японією, і що це дасть Україні змогу відділитися від СССР, то при цих складних умовах єдине, чого можна буде бажати — це нейтралітету наших західніх сусідів, і в усякому разі тільки божевільний при цих складних обставинах спровокував би Польщу на війну і сприяв би утворенню польсько-московського військового союзу.

Таким чином ми не бачимо жадних реальних можливостей, які дали б нам право висувати на порядок денний ідею здійснення державної соборности України. Навпаки, життя вказує нам ясно, що нашим черговим й найбільшим завданням є відірвання України від Москви і в і д н о в л е н н я н е з а л е ж н о ї д е р ж а в н о с т и. Дай Боже, щоб наше покоління цього «мінімума» досягло.

Разом з тим ця боротьба за незалежність не виключає змагань

за автономію головних наших західніх земель, за повне забезпечення прав українського населення в Польщі, в Румунії, в Чехословаччині.

І нарешті все, що ми зазначили вище, не тільки не виключає, а приневолює нас боротися за збереження соборности нації, за утворення єдиної національної лінії, за порозуміння наше на ґрунті цих трьох великих засад.

Зрештою я певен, що всі творці політики української стоять саме на цих засадах. Все, що нас глибоко ділило, зметено життям, але часом буває, і це особливо прикро, що люде, що мають властиво один і той самий проґрам, не вміють порозумітися між собою. Боюся, що ріжні забобони, старі жалі будуть ще довго заважати нашому порозумінню. А між тим це порозуміння є більш на часі, як коли будь. Настав час коли ми всі, всі українці відчули потребу порозуміння, почули потребу мати справжній, всіми визнаний національний авторитет.

Олександер Шульгин.

Літературні спостереження

XXXVI.

— Гнат Ходкевич. — «Гуцульські оповідання».

Року 1931 видавництвом «Рух» видано у Харькові семий том творів Ходкевича — його оповідання й нариси з гуцульського життя. Частина з них була вже друкована в збірці «Гірські акварелі», що вийшла ще 1914 року, та в «Червоному Шляху» за 1923 рік, частина-ж друкується вперше з рукописів.

В книжці 29 оповідань і нарисів. З них три останні складають єдність, бо в них одна тема — життя та діяльність лютого австрійського поліціянта старих часів, гуцула з походження — Юріштана, і це скоріше нотатки народніх спогадів про того Юріштана, ніж оповідання. Усі нариси цього тому невеликі, багато є і зовсім дрібних, а значна частина з них, власно, не оповідання, бо в них зовсім не знайдемо постатів окремих людей, ані фабули. Це скорше описи природи Гуцульщини або гуцульського побуту. Так усі одинадцять перших нарисів цього тому. Та й в усіх инших постаті людські не змальовано, а лише закреслено, подано тільки, ніби, їхні контури. Зате усі ці більші й менші нариси перейняті ліричними настроями автора й закрашені ліричними уступами. Це і відріжняє навіть ті з них, що присвячені опису тільки природи, од ґеоґрафичних, а ті, що присвячені опису побуту, — од етноґрафичних нарисів.

«Гуцульські оповідання» користно відріжняються від більшости творів Ходкевича тим, що вони зовсім вільні від ріжних модерні-

стичних кунштуків, які так уподобав він, особливо в молодому віці, й тим, що ліричні уступи в них, хоч часто і несправедливі, в більшості природні і людські та позбавлені штучности, властивій модернізму.

Мова нарисів, хоч і не скрізь рівна, та здебільшого яскрава і гарна, і вони захоплюють читача щирістю почуття автора і красою, відчутою ним в природі та людях ним описаних, і читач не помічає, що часом в тих описах повторюються автором ті самі фарби й риси, що і неминуче мусіло статися, бо присвятив він стільки сторінок змальованню природи того самого краю.

Сказавши, що ліричні уступи в цих оповіданнях є природні та людські та позбавлені штучности, властивій модернізмові, разом застерігаю, що настрої тих уступів не все є справедливими й вірними. Природні вони лише тому, що під впливом схвилювання од фактів, подібних описаним Ходкевичем, в багатьох людей часово прокидаються такі-ж чи подібні думки та ражіння, але лише часово, і, поставившися до них критично, зваживши все за і проти, люде звичайно не залишаються при них, мусять визнати їхні помилковість чи однобічність. У письменника мається досить часу, щоб не залишатися при таких почуттях, і коли Ходкевич уперто їх обстоює, це треба визнати хибною рисою цих його творів.

Кажучи це маю на увазі опоетизування Ходкевичем гуцульських звичаїв, вдачі, а разом цілковито негативне відношення його до культури та розуму.

В природі Гуцульщини і в екзотиці гуцульського побуту мається, певно, щось захоплюючого і чаруючого, і не сам Ходкевич з наших письменників піддався тим чарам і з замилуванням описував той край і його людність. Та ні в кого з них не знайдемо ми того обурення й нападу на культуру та розум, і того поблажливого відношення до негативних рис гуцулів, як у Ходкевича. Про ті негативні риси може не згадували, або описуючи їх свого погляду про них не висловлювали, але й не виправдували, як бачимо в Ходкевича.

Нема що й казати, культура не все чистими способами поборює гуцульську інертність, і між «культуртрегерами» в Гуцулії багато несовісних визискувачів, а це має і лихий вплив на гуцульське життя та місцевих людей. Наведу кілька уривків на цю тему з творів Ходкевича: «Ви родилися тоді,—ікаже він про гуцулів,— коли можна було ще бути гордим і чесним ваші гори були вашими, і заснули ви такими до сьогоднішнього дня, коли ваша гордість показалася неприродньою, ваша чесність шкідливою, ваш уклад життя непідхожим до атмосфери хапатні й здирства, що принесли до вас культуртрегери, і збиті ураганом підлоти, стоїте ви безрадні» (ст. 136). «До якої степени цінично підприємці сбшахрсвують гуцула, це щось нерозуміле по своїй нахабности. Чоловік стає мов дурень перед тим огромом» (ст. 186). «По що ви прийшли сюди? — звертається Ходкевич разом з гуцулами до культуртрегерів, — чи не ліпше нам було без вашої культури, без ваших суддів і судів? Ми були неграмотні і нам легше було з нашою безграмотністю, ніж з вашим фальшивим знанням» (ст. 137).

Справді, на Гуцульщині, мабуть, через інертність гуцулів увійшли в звичай надзвичайно здирські, просто злодійські способи визискування, але таки не завжди можна цілком покладатися і на всі обвинувачення та скарги гуцулів, а вже цілком не вірно, щоб в Гуцульщині чи й де-небудь на світі був колись золотий вік, коли б там не малося своїх, може на инший кшталт, насильств та визискувань. Не вірно тако-ж, щоб самі собою вдача та звичаї гуцулів були такі бездоганні й високі. як завіряє Ходкевич. З його-ж таки нарисів, з окремих розкиданих по них спостережень можна набрати досить на те доказів. Але він чомусь не бере їх на увагу. Перевіримо ці наші твердження, наводячи уривки з нарисів нашого автора.

«Гуцул часом відчуває потребу — читаємо в нарисі «У коршмі» — над кимсь позбиткуватися, когось вилаяти, показати свою силу» (ст. 179) і збиткується не лише з коршмаря, який за те його сбдирає, а й з нещасної старої служинці у коршмі, колишньої керманицької (з дараб) гетери, якій знівечили життя такі-ж, як він, бо «Вони, тяжко наробившися, чули потребу тяжко випити, тяжко вилаятися і тяжко наситити себе до кінця» — чи поясняє чи виправдує таку поведінку гуцулів Ходкевич.

«Як підійдеш до ґрупи легенів, запитаєш щось, то вони тоді відповідять, але гордовито, зневажливо, а як відійдеш від них гримне тобі услід вибух реготу», але «на тлі гір, у тім гострім, як етер, повітрі не разить якось та зухвалість...» «Знаєш, що то не від дикости, не з браку добрих почувань, а от тому, що вони легіні, що вони разом, тому, що неділя, тому, що челядь близько» (ст. 128). Але усі ті оправдування авжеж не доводять, щоб така зухвалість, — якої, на жаль, було в нас не в самій Гуцульщині, а й скрізь багато, — не була б наслідком та ознакою дикости. А те, що Ходкевич посилається на «гостре, як етер» повітря, виявляє, що він красу гір та місцевости несвідомо поширює й на мешканців.

«Є в слов'янській щепі якийсь наклін до безладдя. Яскраво виступає він у гуцулів чи то в симпатії, чи то в жорстокости, будь те» (ст. 249), мусить признати і Ходкевич. А на ст. 167-168 знайдемо несмачні й грубі жартування молодиць і старої баби, які всім їм видко дуже подобаються. З тих жартувань треба зробити висновок, що, мабуть, нема рації винуватити культуртреґерів за поширення розпусти, як те робить автор.

Його вельми зорушує, що коли зайде до Гуцулії «чужинець-труженик, товпа скоро відчує в ньому свого брата». Ходкевич бачить в тому ознаку «почуття єдности трудящихся». Хай це й так, та це почуття однобічно, до інтеліґенції гуцул того почуття не має, чомусь визнає вартість тільки своєї праці, тільки фізичної праці, і кожен інтеліґент для його «ленка» — нерсб, лодарь. Нема чого потішати себе тим, що таке відношення гуцулів до інтеліґенції залежить від того, що інтеліґенти на Гуцульщині переважно чужинці, або тим, що «культуртреґери», що визискують гуцулів, в їхніх очах є те-ж інтеліґентами. Знаємо таке відношення більшости селян не лише на Гуцульщині, а й по всім просторі України, не лише до інтеліґентів-чужинців, а

й до своїх, не тільки до драпіжних визискувачів, а й до порядних людей. Є-ж на Гуцульщині серед інтеліґенції не лише хижаки-промисловці, а й пан-отці, вчителі, лікарі, а й серед суддів та промисловців, хоч подекуди, певно, маються й такі, що ставляться до селян і робітників совісно, але віра їм усім одна. Однаково гуцул підозріває їх, що вони «не дадуть селянам свого знання, не дадуть останнього ліку» і т. д. Для гуцула усі вони «ленва», а праця їхня нічого не варта. Нема чого доводити, що таке відношення до інтеліґенції та культури є великим злом і стає на перешкоді розвитку селянства.

Зміна побуту, розвій культури є конечною необхідністю. Жити так, як жили колись гуцули, можливо було тільки тоді, а тепер, коли на тій самій площі мешкає у кільки разів більше людей, це не можливо й упіраючися на старому ряді життя, гуцули впали б ще в більшу біду, ніж та, що терплять вони під визискувачів-підприємців, бо з старих способів господарювання як би не було сторонніх заробітків, збільшена людність просто вмірала б з голоду. Не можна тако-ж серед збільшеної людности, а через те вже складнішого життя, жити неграмотним, судитися і уставляти лад в старовинний спосіб, улюблений стареньким гуцулом з другого сповідання про Юріштана: «Порядок був. Не міг будь хто пискувати, чи там що... всиплять бобу доброго та й іди... А тепер що? Суди та пересуди та доводи великі» (ст. 251).

Визискування на Гуцульщині дійсно є грабіжницьке, але таки не всі сбвинувачення та скарги гуцулів справедливі й вірні,і в тому, що наступ культури на Гуцульщину набірає так здирницьких форм, винна в значній мірі несосвітима інертність гуцулів. Вони і досі не вміють себе леґально обороняти, бо й досі не знають тих законів, що нормують їхні відношення до инших верств, і тих способів оборони, що дають їм ті закони. Можна обвинувачувати місцеві закони та адміністрацію, що не досить обороняють людність од визиску, але, коли, дарма на все що терпить, та людність не хоче ознайомитися з законами, зрозуміти свої відповідні тим законам обов'язки й права, дізнатися і засвоїти способи, якими можна леґально себе обороняти, то якіб сприятливі закони такій людності не дати, вона однаково залишиться беззахистною. А гуцул, як бачимо те і з нарисів Ходкевича, не тільки не хоче завдавати собі тієї роботи, а й не хоче й не вміє навіть порахувати (в обрахунках з підприємцем) вартість своєї праці, а й того навіть скільки і чого він випив та з'їв у коршмі, і тим дає себе обшахрувати. Інертність гуцулів винна й у тому, що всі підприємства у їхньому краї опинилися у чужих руках, що ані спілкою, ані жаден гуцул з окрема, не утворили своїх, і всі гуцули тільки робітники. Навіть у своєму хліборобському господарстві хазяйнують вони і досі так, як перед віками хазяйнували прадіди.

Ця інертність та знеохота до думання гуцульські просто подиву годні, і не раз знаходимо її вияви і в нарисах Ходкевича. Один з його героїв Тимофій носить дзигар, «але попросту не орієнтується в годинах. Умів лаятися по волошськи, умів хапати дірок, щоб пищали, умів взагалі багато річей, але дзигареве лице було для його

темне й загадкове» (ст. 146). Не така це вже тяжка мудрість і треба, дійсно, величезної інертности натури, щоб її не засвоїти. А про всіх гуцулів взагалі сам Ходкевич пише: «Триста літ може гуцулів названо уніятами, а й досі вони не знають, чи є яка ріжниця» (від православія). «Так само не знали і в ту хвилю, коли нараз з учорашніх православних стали сьогодняшніми католиками. Як з під руського князя переходили під угорське опікунство, як ставали під польського короля, як, нарешті, опинилися апід австрійським цісарем — чи знали, що з ними робиться?» (ст. 258).

Інертність та знеохота до думання є причиною й тому, що гуцул, як, наприклад, старий дідок у другому нарисі про Юріштана, вподобає більше варварський суд та урядування Гердлички й Юріштана, ніж новіші, може, те-ж ще не так добрі, але в кожному разі кращі, вподобає більше од нових і де-які старовинні варварські звичаї: «Ає, ає. Поки був Гердличка, поти і гаразд був. Бо тогди не треба було ні адукатив тих, ні стампелів, а як шось собі зайшов газда з газдов, то йдуть до мандатора, а він зараз на столец та й тому десять буків і тому десять буків. Та вже й помирив... А тепер що? Єк жинка тежка, то не маєш права свої жинки ударити. Так рахуйте — свої» (ст. 251).

Такі надзвичайні інертність натури і думки є чисте лихо. Нарід, що не вміє пристосуватися та пристосувати до своїх потреб ті зміни, що викликаються історичною несбхідністю, або й ті зміни, що сталися наслідком нещасливих для його обставин, не вміє перемогти те несприятливе, що ті зміни чинять, не вдатний до життя і ніколи нічого не досягне. Таку інертність нарід мусить, щоб там не було, в собі перебороти і не лише в справах громадських та політичних, а і в своїм приватнім господарстві та житті.

Але Ходкевича захоплюють де-які екзотичні риси старовинного побуту гуцулів, не подобаються йому самому де-які риси культури наших часів: «У дороблюванню, в накопичуванню дрібних фактів, у досягненню за поміччю мурашиної праці є щось з сучасного віку безіндивідуального, загального», пише він на цю тему. «А гуцул дикий індивідуаліст і волить напружитися, з'їсти відразу всю свою силу, аби потім, вивернувши черево, здобувати утрачене» (ст. 142).

І вигадує Ходкевич цілу, не дуже ґрунтовану, теорію в оборону гуцульської інертности та лінощів і на осуд культурі і розуму: «Доки людність живе разом з природою, все йде от ніби гармонійно. Але-ж бо в людині сидить демон, що називається розум. Хоче бути Богом, хоче творити і утворює культуру. Починається дисонанс між природнім і людським творінням, болюче переходить процес вигноєння старих елементів і нарощання нових» (ст. 285). І далі: «Стара мораль говорить о любові, яко підвалині відносин, а новий чинник каже замінити любов розрахунком... Назовіть його відтак як хочете: моральним обов'язком, законом, правом, але в середині все нехай буде цифра» (ст. 285).

Чому цифра? Все це і не ясне і не переконуюче.

Ходкевич є бузувірсько-фанатичним приклонником краси. Читаємо в його: «Красо, Ти вічна, всемогутня... Да приїдет царствіє Твоє і да буде воля Твоя» (ст. 143). І тому йому легко «впасти в блуд»

цієї теорії. Для нього по-за красою все инше варте мало: «Велика Ріка Життя реве й гуде і все в ній тоне. Атом чистоти разом із бруду атомом і,здається, ніщо не потрібне — ні чистота, ні бруд...». «І благо стане злом і зло благом, і тому й тому осьміхається рівнодушно сонце» (ст. 82 і 83).

Давній.

Шматочки минулого

XVIII

Професор М. О. Оболонський. Божевільний Улященко та москалик.

Взагалі, тримав я себе в університеті якось окремо, самотно. Останнього року став частіше бувати на лекціях.

На правничому факультеті взагалі мене найбільш цікавили професори Владимирський Буданів, князь Євген Трубецкой та Микола Олександрович Оболонський, що читав судову медицину та судову психопатологію.

Що-до Владимирського Буданова, то він сам особисто та його спосіб читати лекції чимсь нагадували Житецького, і, так як і Житецького, я і боявся його.

Приходило на думку — «до його йти на іспити треба або добре знаючи, або зовсім не йти».

Євген Трубецкой оповідав нам свою філософію права дуже добре, і слухати його було легко й приємно, тільки иноді впадало мені на думку, що сама філософія це-ж не наука, а так, як кажуть росіяне, «взглядъ и нѣчто», бо на право і на правду, як і на Бога, кожен має свій погляд. Цікава була тільки історична еволюція цих поглядів, та й та, здавалося мені, не дуже ріжнилася від сучасної...

Може я й помилявся, бо молодий був...

За справжню науку вважав я тільки медицину, і не раз, і не два, слухаючи Оболонського, чухав потилицю, чому я, дурний, вступив до правничого факультету, а не на медицину?

В авдиторії смердить, бо лежить перед Оболонським труп якоїсь застреленої жінки, жовтий, місцями аж зелений, ніс загострився, сама худа, як собака, що довго голодував...

А сам професор, як годований кабанець, блискучі манжети на рукавах, закачених аж по локіть, хвартух на йому чистесенький, хоч і з крапельками крови де не де. Голос спокійний.

Ця страшна антитеза трагічної смерти нещасної, що її забив якийсь бузувір, та ситої, випещеної, балакучої постаті професора — за перших часів зворушувала всю душу. Ось де треба бути філософом, думав я, але будуть колись черви ворушитися і в цьому ситому тілі.

Але чимало лікарів та судових діячів де-чому навчив професор Оболонський.

На його лекціях правників бувало не багато. Майже я один не пропускав жадної його лекції — і в авдиторії анатомичного театру, та і в військовому шпиталі з демонстрацією живих божевільних.

І так як колись В. П. Науменко поставив мені першу п'ятку за мій твір і возлюбило його моє серце, так і тут, в анатомичному театрі, коли Оболонський, роздивляючися криштали геміна, що я препарував, сказав:

— Дай Боже, щоб студенти медики могли так працювати, як ви.

Цим виразом він наче купив мене.

Я став не тільки прислухатися до кожного його слова, але й записувати його лекції.

Не знаю, якого походження був Оболонський, але Оболонь — це-ж околиця Київа, та і вся постать професора була українська. Політичних поглядів він мабуть не мав жадних, бо цілісенький день був зайнятий. Але об'єктами його бувало чимало українців.

До віку не забуду я нещасного шереговця Улященка, що живим помирав у 14 відділі Київського військового шпиталю на Печерському.

Того дня я прийшов мабуть чи не першим.

Проминув фортеційну браму-тунель, потім другу таку саму, спитав «дневального» де ті божевільні містяться. Той показав. Та хоч і не показав би, так по-за муром окремого садка чути було, як гудуть, наче велетенські чмілі, нещасні. Далі в двері — і до авдиторії, досить великої. Тут жадних божевільних не було, ходили по довгому коритарі хирургічні хворі жовніри і страшенно смерділо йодоформом.

За півгодини підійшло ще людей з пятнадцять студентів, а нарешті, наче кавунчик, укотився товстенький, свіжий професор Оболонський.

Глянув на годинника і потім, трохи засапавшися, як товста людина, почав розповідати про ознаки психичної хвороби, що зветься «Melancholia». Хвилин за десять знову глянув на годинника і додав:

— Але ви самі зараз це все побачите. Історія цього хворого дуже звичайна. Селянин Київської губернії Улященко ще з новобранства втік до дому. Після дисциплінарного покарання почав служити, як і всі, але по присязі знову втік до дому, знову його спіймали, засудили до військової в'язниці, а там за якусь провину висікли різками. Він утік і звідти, і як спіймали його знову, то він опинився вже тут. Сучасного моменту йому все однаково, чи дають йому їсти, чи ні. Цілими днями й ночами сидить він на своїй койці і не ворушиться, і ні до кого не обзивається. Шкіра на ньому одубіла, можна голкою проколоти йому шкіру на руці, він і не поворушиться. Але як сказати йому: «А що, Улященко, чи не хтів би додому», — то тієї-ж хвилини з очей його покотяться буйні сльози без жадного плачу, кожна така велика, наче горошина. Хвершале, будь ласка, приведіть Уляшенка....

І ввійшло до авдиторії під руку з хвершалом щось у сірому халаті з таким же сірим обличчам, з каламутними очима. Хвершал підвів хворого до катедри, а сам став поспіль.

Професор сказав ще де-кільки слів, потім вийняв у себе з-за бор-

та голку й продемонстрував нам справді, що Улященко нічим не реагує на колоття. Я пильно придивлявся до хворого, до типового, хоч і з мертвим обличчам і страшенно схудлого, українця.

— Тобі зранку молока давали?—спитав професор дуже пестливим голосом.

Улященко мовчав.

Все обличча Оболонського наче похмарило. Він тяжко зітхнув. Далі, трохи хвилючися та поспішаючи, знову звернувся до хворого:

— Ну, а додому хтів би ти повернутися?

Улященко те-ж не поворухнувся, тільки й справді, наче блискучі горошини, покотилися з його очей по сірому халаті буйні сльози.

— Хвершале, можна відвести хворого.

Оболонський витер сніжно-білою напарфумованою хусткою скло на своїх золотих окулярах і продовжував лекцію.

Потім показував він нам веселого москалика, релігійного маньяка, який був певен, що зараз, як не сьогодня, так завтра опиниться в царстві небесному. Скрізь ввижалися йому янголи, а професора чи не вважав він за самого Господа Бога.

Я слухав і записував слова Оболонського та божевільного москалика, але не виходив у мене з голови Улященко.

Після лекції я, користаючися з свого права професорського «лаборанта», догнав професора і запитав його:

— Ну, а як би й справді цього Улященка відпустити додому?

— Та воно нарешті мабуть так і буде, але безумовно він і там спиниться в місцевій цивільній вже лікарні для божевільних... бо це не є хворість нервова, а в нього порушені мозкові центри. Тут нічого вже не вдієш, а головна біда, що він їсти нічого не хоче. Безумовно, він на прийомі був уже хворий. Це помітити не так то легко. Тяжка річ це, і одужати від неї трудно...

Оболонський подав мені руку й додав:

— У вівторок я докладніше оповім про цю хворобу, вибачте, бо у мене зараз лекція медикам.

Він почав одягати пальто.

Я самотньо повертався до міста садибою шпиталю, а потім обсадженим тополями «Ковеським спуском».

Здавалося, що якби обставини життя були трохи легші, то й божевільних було б менше.

А тепер приходить мені на думку, що найстрашніше в світі, як нападе психична хвороба майже на цілу націю.

Я живий свідок того, як швидко опанував большевизм Петербургом і тако-ж швидко перекинувся вогонь той з смердючим димом на Москву.

Покотилася ця пошесть і до України — те-ж як огонь, але вже наче до мокрої соломи, — не зразу запалив.

Міцніша нація оборонялася від загальної хвороби довше... Я

День 29 жовтня — день молитви, посту і жертви.

свідок, як більшість чорноморських українців-матросів, зрозумівши, що може скоїтися далі, тікала додому. Я свідок того, як приїздили до Севастополя з Кронштадту, та не з Київа, матроси підмовляти чорноморців вбивати своїх старшин... Взагалі, не разом ця пошесть опанувала Україною, але нарешті загуло й тут полум'я. Занедужали й наші люде...

Тепер-же, мої читачі, дозвольте пояснити, чого це я, згадавши професора Оболонського, перескочив до сучасних справ. Перш за все тому, що від Оболонського почув, що бувають загальні психичні пошесті... а вдруге ось через що.

Мабуть років за п'ять по цій лекції, вже перебуваючи на службі у військово-морському суді в Севастополі, їхав я у відпустку до Київа і спіткався з Оболонським на станції Лозовій. Я його пізнав зразу, а він мене ні, але як я нагадав професорові про його лекції у військовому шпиталі в анатомичному театрі, то Оболонський обізвався:

— Так, так, так, пан Лазаревський, мій учень, мій лаборант, але як морський одяг міняє обличча.— Далі, вже в ваґоні, ми розговорилися і про Улященка, про якого Оболонський не забув. І на мою радість сказав:

— Уявіть собі, що ця людина психично видужала, ну, але для служби він не годився, й ми його звільнили, поїхав він до свого села. Це дуже рідкий випадок. А симулянтом він, безумовно, ніколи не був...

— Ну, а як той маньяк москалик, що всіх студентів брав за янголів та чекав царства небесного?

Оболонський, здвигнувши плечима, відповів:

— Той, мабуть, і віку свого скінчить божевільним та серед божевільних....

Минуло ще трохи не 35 років, а лекцію про Улященка і про нього самого я й досі пам'ятаю. Але ці сумні спогади подають мені надію, що видужає від того большевизму, якого надіслали нам з Петербургу та з Москви, і наш великий Улященко, бо тако-ж сікли його різками і тако-ж з охоти чи з неволі він голодував... Але витримав нещасний жовнір, витримає й наш великий, рідний Улященко.

Борис Лазаревський.

З життя й політики.

— Розміри урожаю. — Колхозна Аркадія в освітленні спеціяльного кореспондента Правди». — Факти совітської дійсности і «факти» совітського публіциста.

Найцікавішим питанням для всіх нас, які перебувають по той бік совітського кордону, є питання про розміри сьогорічнього урожаю. Коли б могли знайти в совітській пресі вірогідні дані про те, як справді

виглядає теперішній урожай, могли б мати матеріял для того, щоб судити, які перспективи чекають населення совітської України.

Ми уважно переглянули совітську пресу за останній місяць, і жадних загальних даних в цій справі не знайшли. Повторюється, очевидно, та сама історія, яка мала місце останні два роки. Цифра загального збору хлібів і розміри урожайности зробилася в совітській державі чимсь подібним до державної таємниці. Її старанно заховують як найдовше, а коли оголошують, то оголошують в такій формі, яка не дає можливости для її перевірки.

Совітська преса продовжує писати, не посилаючися на жадні цифрові дані, про рекордний урожай в совітському союзі, а зокрема на Україні. Подаються звістки з цифровими даними про розміри урожаю в окремих колхозах, які нема можливости перевірити. Відомості ці йдуть до европейської комуністичної преси, яка збільшує і узагальнює уривочні відокремлені дані, що має совітська преса. В одному з чисел чеського «Rudého Prava» ми знайшли, наприклад, звістку, що середній урожай на Україні є 20-30 центнарів на гектар — урожай, який би був рекордним в кожній з західньо-европейських країн з найінтенсивнішим господарством. А тим часом загальних даних про урожай на Україні, даних, які б дозволяли перевірити рекордність урожаю, ми не маємо. Совітська преса і совітські чинники урожай регламують, але цифр не подають. Цю відсутність загальних цифр, це затаювання їх совітською владою треба мати на увазі кожен раз, коли йде мова про розміри сьогорічнього урожаю.

***

Коли совітська преса не містить даних про розміри урожаю, знаходить вона аж надто місця для того, щоб зайнятися плеканням на своїх шпальтах нового жанра совітської літератури. Жанру, од якого починає нудити навіть читача, який є призвичаєний до тону і стилю совітських ґазет. Стилем і тоном, в якому колись писали «Губернскія Вѣдомости» про одвідини ґубернаторами і предводителями дворянства сел, про ту відданість владі, яку виявляли селяне, про те зворушення, що його викликали їх промови — пишуть теперь про той добробут і ту заможність, що їх теперь осягли колхозники.

Дозволимо собі зайнятися розглядом одного з таких дописів в «Правді», що має сакраментальний заголовок «Есть, товарищ Сталин». Його уміщено в ч. 254 «Правди» з 14-IX і він належить перу спеціяльного кореспондента Г. Новогрудського. Подає цей допис в слейному стилі, підроблюючися під московську народню говірку, той добробут, якого осягли колхозники колхозу «Український» в Оріховському районі — Плужник, Губарь і Горулько. А перед тим, як переказати оповідання цих трьох колхозників про ту заможність, якої вони осягли, автор годає відомості про колхози району і самий колхоз «Український». Ми довідуємося, що Оріховський район з одсталого і запущеного обернувся в один з передових в Дніпропетровщині; колхозники весну стріли дружно, орґанізовано, обробили пильно землю, очистили її від бур'яну, засіяли, в час зібрали — до 8 серпня, виконали план хлібозаготівель, 28 серпня розплатилися з МТС, засипали дзерно для насіннєвого, фуражного і страхового фонду. Тепер в колхозі переведено розподіл прибутків і розмір натуральної оплати трудодня в десять разів вище, як торік. Таний Михайло Губарь, що має родину в 7 чоловік, з яких трьох дорослих, одержав за 607 трудоднів 360 пудів дзерна, а йому треба на родину і на господарство на рік 250 пудів. Сподівається він до кінця року виробити ще 300-400 трудоднів і мати всього хліба до 600 пудів. І він свою розмову з кореспондентом закінчує словами: «От коли я багатим став». Само собою, як що вірити кореспонденту, не менше добре себе почувають і не гірші здобули запаси хліба так само колхозники Плужник і Горулько. Така ідилія отже панує в щасливому колхозі, який з большевицькою відданістю виконує накази Сталіна.

На жаль, ми можемо лише переказувати зміст допису і не можемо віддати всіх красот його стилю. З тим нічого не вдіємо. Жадний переказ не може дорівнятися оригіналу; тим більше тяжко нам переповісти оповідання автора-сталінославця.

***

Але перейдемо до змісту цього опису совітської Аркадії й подивимося, в якій мірі він відбиває совітську дійсність. Встає тут перед нами цілий ряд запитань.

Кореспондент епічно оповідає, як дружно й орґанізовано колхозники стріли весну і переводили всі польові роботи. Цікаві ми були знати, яку ролю в цій дружній і орґанізованій роботі відограли постанови ВЦВК з 30 січня, що були видані саме напередодні весняних робіт. Це — заведення в зразковий статут колхозів нового параґрафу, який звучить так: у випадкові відмови члена колхозу через неповажні причини од виконання дорученої йому колхозом роботи, правління колхозу повинно накласти на нього покуту в розмірі до п'яти трудоднів, а при повторенні відмови виключити його з колхозу. Це один пункт з постанови 30 січня. А другий такий: пристосувати до осіб винних в саботажі с.-г. робіт, крадіжці насіння, в шкідницькому зменшенні норм висіву, шкідницькій роботі на ріллі і засіві, яка веде до псування поля і зниження урожаю, в навмисному зламанні тракторів і машин, в знищенні коней — як до шкідників колхозної власности — постанову з 7 серпня 1932 року про охорону громадської власности. Кара, яку призначає декрет 7 серпня 1932 року є розстріл. Таким чином, дружна й орґанізована робота, про яку так привабливо й гарно оповідає кореспондент, провадилася за таких обставин, коли колгоспникам, як що би вони спробували провадити роботу недружно й неорґанізовано, загрожувалоб виключення з колхозу або навіт і розстріл. Кореспондент оповідає, що колхоз Український» закінчив на 8 серпня хлібогаготівлі, а на 28 серпня розрахувався за роботу з МТС. А совітська преса повідомляє, що на Україні хлібозаготівлі ще далеко од закінчення, тим більше не переведено розрахунки з МТС, які, згідно з наказами совітської влади, мусять бути переведені по закінченні хлібозаготівель. Кореспондент каже, що в колхозі Українському» переведено розподіл прибутків, а в числі 246 «Известий» у вступній статті ми читаємо: в багатьох колхозах України, Північного Кавказу і Нижньої Волги не видають колхозникам встановлених авансів в розмірі 10-15 процентів обмолоту; розподіл прибутків в цілому ряді колхозів, які виконали свої зобов'язання перед державою, без причини гальмується. При всіх цих умовах чи може уважатися той колхоз, де казьонний публіцист совітського офіціозу знайшов щасливих колхозників Плужника, Губаря і Горулька, скільки небудь типовим і показним, коли б навіть його опис відповідав дійсності?

***

Залишимо щасливий колхоз і перейдемо до щасливого колхозника Михайла Губаря. Перше питання, яке передъ нами встає, як цей так тепер ощасливлений Сталіним Губарь може загалом бути живим і розмовляти про своє багатство з кореспондентом совітського офіціозу. Адже-ж йому на прохарчування родини (7 чоловік!) і потреби господарства на рік потрібно 250 пудів. Коли він цього року одержав 360 пудів збіжжа, то минулого року, коли оплата трудодня була в десять разів менша, він міг одержати лише 36 пудів. З чого він міг жити і з чого має харчувати своїх сім душ. На це питання відповіди, очевидно, ми не зна-

День 20 жовтня — день скупчення духовного і національної єдности.

ходимо. Приходиться отже припустити, що сім чоловік могли залишитися живими, маючи на протязі минулого року на цілорічне харчування 36 пудів збіжжа, і придивитися до їх теперішніх гараздів. Губарь одержав 360 пудів збіжжа за 607 друдоднів. Оплата отже за один друдодень складає коло 0,6 пуда збіжжа. Сільсько-господарський робітник в 1913 році в Степу одержував заробітню платню, висловлену в житі, згідно з обрахунками совітського автора Дроздова, в розмірі 1,35 пуда. Отже щасливий колхозник одержує менше, ніж заробляв с.-г. робітник за царських часів. Платня с.-г. робітників уважалася злиденною. Теперь одержання колхозником платні в менших розмірах уважається надзвичайним досягенням, і з приводу цього пишуть патетичні статті спеціяльних кореспондентів в совітських офіціозах. Часи міняються!

Кореспондент «Правди», безумовно, має дуже вправлену руку. Він, пишучи про щасливих колхозників, старанно обминає всі подробиці, які могли б висвітлити, яке становище в колхозі вони займають. Він пише, про кількість одержаного збіжжа і кількість вироблених трудоднів. Між тим трудодень при переведенні розподілу в колхозах є лише розрахунковою одиницею; для некваліфікованих робітників і при легшій роботі день праці уважається для оплати меншим трудодня або рівним йому, для кваліфікованих робітників, для осіб, що займають адміністративні посади, день праці зараховується за кільки трудоднів. Отже, коли Михайло Губарь і його родина є рядові колхозники, їм, щоб виробити 607 трудоднів, треба що найменше 607 робочих днів. Коли Михайла Губаря прийнято до партії й дано йому відповідальну посаду в колгоспі, його 607 друдоднів будуть означати значно меншу кількість робочих днів. Як, справді стоїть справа з Михайлом Губарем і його щасливими компаніонами? Хто вони? Бриґадіри, члени правління, чи рядові колхозники? Не можна малювати побут і становище совітського урядовця, взявши за приклад побут і становище члена ҐПУ. А подібні ґрадації існують так само і в колхозах. Спеціяльний кореспондент все це, само собою, знає, але ж д них подробиць, проте, не подає. Бо тільки обминаючи і замовчуючи всі подробиці і деталі, можна змалювати той нудно-солодкий образ совітської Аркадії, який подає кореспондент «Правди».

***

Дуже тяжко відповісти на питання, через що це совітська преса так старанно культивує тепер цей новий жанр ґазетної творчости, зразком якої є «есть, товарищ Сталин». До кого можуть промовляти і кого можуть переконати подібні писання? Чи не є вони симптомом тої повної ідейної і моральної деґрадації, яка наче ґанґрена охопила командуючу в совітській державі верхівку. Тіні жертв, замучених совітським режимом, мстяться. Не можна жити безкарно в тій жахливій атмосфері, яку витворила совітська влада. Не лише тим, яких утискають, але й тим, які керують. Атмосфера переповнена жахом смерти, шпіонажем і приниженням мусять впливати на всіх. Командуюча верхівка розкладається й деґрадує.

В. С.

З міжнароднього життя.

— Розбройна конференція та Ґерманія.

Як відомо читачам «Тризуба» з ґазет, трівожною сенсацією останніх днів являється той факт, що Ґерманія зріклася участи в світовій розбройній конференції, а одночасно з тим і вийшла з складу самої Ліґи

Націй. Сталося це для всіх несподівано і зробило в світі враження розірваної бомби. А в тому для вибуху тієї бомби, явна річ, мусіли бути й були певні реальні причини і певна реальна мета, бо инаьше не було б ні сенсації, ні самого факту. В час, коли писано ці рядки, ціла справа ще не з'ясована, не зважена й не проаналізована до кінця. Багато де-чого зостається прихритим і не виявленим, але де-що все-таки можна вже й сьогодні встановити.

Женевський, инакше кажучи, міжнародній аспект цілої справи такий. Ґерманія один раз уже покидала була розбройну конференцію. Це було ще за часів д-ра Брюнінґа на канцлерстві. Тоді німці вимагали від великих держав визнання за ними рівних прав на озброєння. Аби повернути Ґерманію назад на конференцію, знайдено було компромісну формулу. За німцями визнані були вказані рівні права, але з оговоркою (французькою), що ті права мають бути конференцією визнані — в рямцях загальноєвропейської безпеки. Ця оговорка, як то часто буває в дипломатичному світі, розумілася сторонами не однаково. Ґерманія, а з нею разом, хоч і не завжди офіційно, Анґлія, Італія і Сполучені Штати, погоджуючися на цю оговорку, припускали, що та безпека в Европі вже існує, а її запорукою з боку Ґерманії являється демократично-парламентська структура її державної форми. Франція-ж навпаки гадала, що тої безпеки поки що немає, а тому рівні права можуть бути остаточно признані лише в майбутньому. Коли б Ґерманія, принаймні, назовні зоставалася такою, як вона була, коли б не настало канцлерування Адольфа Ґітлєра, то Франція, що була майже цілковито ізольованою серед великих держав, мабуть таки примушена була погодитися на отї рівні права уже не в майбутньому, а вгрост — зараз же. Але прийшов до влади Ґітлєр, виявилося яскраве обличча гакенкрейцерівської третьої імперії, і цей факт переплутав усі міжнародні карти. Анґлія, а за нею й Сполучені Штати, що до того підтримували досить енергійно ґерманські змагання, перейшли на бік Франції, пристаючи до її толкування европейської безпеки, що-ж до Італії, то вона по французькій стороні неначеб-то стати не зважилася, але з своєї попередньої позиції зійшла, бо захиталася. Рівні права Ґерманії повисли в повітрі.

Конкретне переведення справи мало статися в жовтневій сесії бюра й так званої загальної комісії конференції, рішення якої являються фактично остаточними. А перед тим, як то звичайно буває, і по-за нею в Женеві велися дуже інтенсивні закулісні пересправи між головними міжнародніми чинниками, якими там являються представники великих держав. На цей раз пересправляли між собою Анґлія, Франція, Сполучені Штати й Італія. Ґерманію-ж залишили по-за пересправами і лише інформували її про їх перебіг. Вказані держави не прийшли до повної однодушности. Вироблено було формулу, до якої пристали анґлійці, американці та французи; італійці ухилилися визнати цю формулу за свою, але з нею не сперечалися і проти неї не протестували.

Формула та встановлювала, загальниками кажучи, такий план розброєння та визнання за німцями рівних прав. Розброєння континентальної Европи малоб бути переведно етапами в два періоди. За першій з них всі континентальні держави повинні були б перейти до одноманітної системи організації армій на міліційних засадах; одночасно з тим мала б бути досягнена чисел на рівність армій французької та ґерманської. За другий період мала б бути переведена не лише чисельна, але й фактична, вірніше якісна рівність, згідно з виробленим і встановленим списком родів зброї, дозволеної та забороненої, обов'язковим для всіх вказаних держав. Рівні права для Ґерманії розпочиналися після завершення отих двох періодів, а до того часу вона мала, як і раніше, підлягати правилам, встановленим Версальським договором, мусіла розпустити свою сучасну професійну, бо найману, армію, а також і свої напів військові організації і союзи, яких так багато в Німеччині. Крім того, виконання всього вказаного мало переводитися під сталим доглядом

спеціяльної міжнародньої контрольної комісії, яка мала б приступити до своєї праці негайно, зараз же після прийняття конференцією викладеного плану розброєння.

Вказані загальні принципи плану виголошені були в засіданні бюра конференції в Женеві Саймоном, англійським міністром закордонних справ, підтримані присутніми відповідними міністрами французьким та американським, при мовчазному нейтралітеті представника італійського. У відповідь на це ґерманський міністр закордонних справ, виконуючи директиву свого уряду, прислав заяву про вихід з конференції, а трохи пізніше — й про вихід із Ліги Націй. Офіційною причиною для того виставлено обвинувачення трьох чинних в цій справі великих держав в тому, що вони хочуть розброїти ще більше і так уже розброєну Ґерманію, а самі мають намір утримати свій сучасний переважний стан. Причиною-ж неофіційною, як на те вказується майже в цілій світовій пресі, являється той факт, що німці не можуть прийняти до себе міжнародньої контрольної комісії, бо комісія та виявила б, що Ґерманія давно вже почала наново озброюватися; з другого боку, німці не можуть погодитися і на роспуск своєї найманої армії та напів військових організацій, бо це б тяжко підірвало в країні і по-за нею силу сучасної ґерманської влади.

Що буде далі з розбройною конференцією? Поки що не знати. Перед її учасниками було три можливости: 1) роспустити конференцію, а дальші пересправи, коли вони ще потрібні, вести звичайним дипломатичним шляхом, од держави до держави; 2) продовжувати працю без Ґерманії, з тим, щоб потім конференційні постанови стали перед нею, як готовий факт, з яким вона, хоче не хоче, а мусіла б погодитися; і 3) одложити засідання. Прийнято третє рішення. Конференцію одложили — на недовгий час, — щоб конференційні делеґації мали можливість порадитися у себе вдома з своїми урядами про те, як триматися далі в новій ситуації; а Ґерманії одповіли, що її вихід із конференції, на думку її учасників, — безпідставний.

Так стоїть справа в міжнародній площині. Але в неї є ще й внутрішній аспект, бо в Ґерманії вона має своє продовження. Зараз після виходу з конференції та з Ліги Націй, ґерманська влада видала декрет, яким розпущено рейхстаґ і призначено нові вибори. Вибори ці мають не зовсім звичайний характер, бо одночасно з виборами переводиться і плебісцит серед цілого німецького населення, на тему — чи ухвалює воно міжнародню політику свого національного уряду і свого вождя — канцлера Адольфа Гітлера.

Які наслідки дадуть ці вибори, можна, як здається, вгадати вже й тепер. Розпущений рейхстаґ має ще на собі риси попереднього періоду, бо в ньому, після того, як комуністичних депутатів було вигнано, поруч з націонал-соціялістичною більшістю, залишалися ще формально й соціял-демократи, центр то-що. Нові вибори дадуть напевно самих гакенкрейцерів, бо на них фіґуруватиме мабуть тільки один урядовий список кандидатів. Це тому, що для того, щоб виставити ще якийсь список, треба зараз, щоб заяву про те було підписано 60.000 виборців, а такого числа людей, готових це зробити, як справедливо зауважило в своєму комуніката офіціозне німецьке аґентство, в Ґерманії на сьогодні не знайдеться. Можна тому сподіватися, що до нового рейхстаґу Адольф Гітлер та його партія дістануть не ті 44 відсотки, що дали йому таку перемогу і таку силу в минулому рейхстазі, а цілих і повних 100. З таким наслідком можна буде добре маневрувати і в себе вдома, і почасти назовнь.

Ще ліпше для гакенкрейцерів стоїть справа з плебісцитом. Про вибори, на яких фіґуруватиме лише один список, можна говорити, що хочеш; можна навіть твердити, що наслідки протилежні дійсному стану річей та загальній опінії. Але про плебісцит нічого такого сказати не можна. Голосування по ньому таємне, виборець абсолютно вільний подати свою думку, яку хоче, позитивну чи негативну. І спостерігаючи сучасні

німецькі настрої і згадуючи все те, що сталося за всі п'ятнадцять післявоєнних років, можна з великою певністю говорити про те, що в справі міжнародної політики, ба навіть і методів її, німецький народ колине всіми ста відсотками, то цифрою дуже близькою до того, ухвалить все, що зроблено досі Адольфом Гітлером, що зробить він і надалі. А це буде не аби яким фактом, бо-як тоді сучасний канцлер матиме цілковите й незаперечне право говорити не лише формально, але й фактично іменем цілого населення Германії. А з такого роду явищами рахуються в міжнародньому світі всі, незалежно від того, добрі для них чи лихі несе воно за собою перспективи.

Вибори і плєбісцит призначені на 12 число ближчого листопаду.

Observator.

З преси.

Добру ілюстрацію до того, як большевики приготовляли зустріч Еріо підчас його подорожі в СССР, подає «Социалистический Вєстник» ч. 19 з 10.X. с. р., переказуючи кореспонденцію англійської газети.

Ми були в Київі як раз тоді, коли туди приїздила французька урядова місія. І ми були невільними свідками тої чисто «потьомкінської» інсценізації, яка була проробленa в цьому місті перед приїздом «дорогих гостей». Напередодні їхнього приїзду о 1 годині вночі було мобілізовано все населення міста для чистки вулиць, приборки будинків, направи мостових і т. и. Десятки тисяч рук наводили европейський «лоск» на запущений та забруднений город. Усі розпродільчі магазіни, кооперативні лавки і т. и. були зачинені; усяке стояння в чергах було суворо заборонено; безпризорні, старці, голодні були забрані з горизонту; на перехрестях головних вулиць басували кінні міліціонєри, що сиділи на блискучих конях із вилощеними в чорну білими стрічками — картина, якої ми не бачили в Київі ні до того дня, ні після. На вулицях гуляв святочний натовп, дивлючися на нього пригадувалося нам одягнених «дейзів», яких Потьомкін показував Катерині на берегах того-ж Дніпра. Гості приїхали, подивилися, були захоплені. А після їхнього од'їзду увечері того-ж дня декорації були зняті, кінні міліціонєри щезли, всюди від зрилися розпродільчі пункти, і перед ними витяглися звичайні, похмурі, б знадійні і безконечні хвости.

Київ не був виключенням. Таку-ж або аналогічну інсценіровку нам прийшлося спостерігати в цілому ряді пунктів при проїзді закордонної делєгації.

До речі: мені прийшлося сидіти у великій компанії совітських службовців, директорів і партійців в той час, коли отримано було газету з інтерв'ю Еріо, що заявив, що голода в Росії він не бачив. Треба було поглянути на обличча й послухати той гіркий, часом і злісний сміх, що слідував за читанням цього інтерв'ю.

* * *

«Biuletyn Polsko-Ukraiński» ч. 24 з 15 жовтня с. р. подає такі думки з приводу самбірського процесу:

Урядові влади польські ліквідували Барановського. Зосталося

одкрите питання, чи сторона українська слід відує той ґрунт, ту атмосфера, серед якої могли народитися і «працювати» Барановські? Питанням одвертим зостається справа співжиття двох народів. Чи стосунки польсько-українські будуть нормуватися і чи керувати ними будуть надалі два чинники: політична поліція, а з нею гарячі молоді люде, що постачають конфідентів? Самбірський процес ставить ту проблему ясно й одверто, а висилаючи на кілька літ до в'язниці конфідентів і провокаторів — ясно вказує шлях, на який польсько-українські стосунки завернути повинні...

Чутки про смерть акад. Сергія Єфремова.

До нас уже доходили тривожні чутки про смерть акад. С. Єфремова. Тому що чутки ці неперевірено, ми не подавали їх до громадського відома. Наводячи сьогодні звістку, що її принесло «Діло» з 20 жовтня с. р., все-ж таки маємо надію, що вона не ствердиться.

Нині через Прагу прийшла в одному приватному листі до Львова звістка, що десь на засланні помер Сергій Єфремов, відомий історик і критик нашої літератури, колишній член Української Академії Наук. Як відомо, Єфремова засудили у процесі «Спілки Визволення України» на літа тюрми і від цього часу нічого ми не чули про його долю. Знаючи обставини, в яких приневолені жити засуджені в совітському союзі, ніхто не здивується, коли почує звістку про швидку смерть засудженого. Поважний вік Єфремова і ненависть, яку він стягнув на себе своєю працею, надають усю імовірність цій сумній звістці, досі неперевіреній з инших джерел.

Заклик настоятеля Української Парафії у Франції до своїх вірних.

Дорога моя пастео!

Наближається великий історичний день у житті українського народу, день національної жалоби і протесту проти жахливих подій на Великій Україні. День 29 жовтня має об'єднати всіх українців цілого світу у щирій солідарності та зосередженій думці над гіркою долею нашої нещасної батьківщини.

І наша еміграція, на терені Франції суща, візьме участь у жалібній тій маніфестації цілого українства.

Не маючи особисто змоги бути рівночасно у всіх осередках на-

шої еміґрації, звертаюся до вас, дорога моя паство, з гарячим проханням і закликом, щоб усі ви у цей день гідно й достойно доказали перед цілим світом, що в грудях ваших б'ється щире українське серце, яке глибоко відчуває страшну кривду, заподіяну цілому народові.

Там, на далекій Україні, брати наші пухнуть, умірають з голоду, отже і ви всі, і великі і малі, і здорові й хворі, зберігайте у цей день строгий піст.

Там лютий ворог молитись не дає, тому, ставши на коліна, у гарячій молитві благайте Всевишнього про відвернення гіркої чаші від великої Страдальниці.

Там люде нещасні, катами застрашені, шепотять потайно про свою недолю, а ви всі зійдіться поважно в любові, перенесіться в думках до любимого краю і об'єднайтеся духом і серцем з цілим народом.

І дари зложіть на престолі Отчизни, окажіть благодарність душі своєї.

Пам'ятайте, дорогі мої, що день 29 жовтня має дати виразний доказ перед цілим світом, що ми є великою, духово об'єднаною нацією, яка хоче і буде жити.

Я в той день буду молитися з братами в Труа, але духом і серцем із всіма вами перебуватиму.

У щирій любові вірний ваш пастирь

прот. **І. Бриндзан.**

День всенаціональної жалоби і гніву

Рада Української Громади в Парижі цим доводить до відома, що у неділю, 29 жовтня, в день національної жалоби, о 16 год. 30 хв. в помещканні Української Бібліотеки ім. С. Петлюри (41, rue de La Tour d'Auvergne, Париж 9) відбудуться громадські збори з порядком денним: 1) промови; 2) винесення резолюції з приводу голоду на Україні.

Вступ вільний.

Рада.

Хроніка

З життя укр. еміґрації.

У Франції

Служби Божі п-о. І. Бриндзан оделужить: 29.X — в Труа, 5. XI — в Одон-ле-Тіші, 12. XI — в Парижі, 19. XI — в Крезо, 26, XI — в Парижі.

— На могилі М. Шульгина. В суботу 21 жовтня на кладовищі в Кламарі відбулося посвячення пам'ятника на могилі М. Шульгина, радника Української Місії в Парижі. Пам'ятник збудовано заходами й коштом родини покійного. Посвятив його п.-о. протоієрей Іларіон Бриндзан, який потому відправив панахиду. Віддати пошану св. пам'яті небіжчика зібралися товариші по праці покійного на чолі з видатними представниками українського громадянства.

На могилу М. Шульгина того дня поклали квіти — його вдова, О. і Л. Шульгини, В. і Є. Проскоповичі та І. і О. Гораїни.

— «Українська Спілка Сільських Господарів у Франції». 10 вересня с. р. в селі Сюрі о Буа, деп. Луаре, відбувся з'їзд українців еміґрантів — сільських господарів, на якому було утворено Українську Спілку Сільських Господарів у Франції.

На голову Спілки обрано п. М. Солоху, на секретаря — п. А. Кітновського, на скарбника — п. Г. Нагорного. На заступника голови обрано п. Ю. Любецького.

За підтримку й поміч при заснованні Спілки з'їзд обрав на почесного голову Спілки п. інж. В. Никитюка.

Нова орґанізація має завданням об'єднання українських сільських господарів у Франції та взаємну матеріяльну й моральну допомогу.

Мається на меті також утворення ощадно-позичкової каси та вступлення Спілки до французького сільсько-господарського синдикату.

У Польщі

Од Українського Наукового Інституту в Варшаві. Згідно з ухвалою останнього конґресу славістів у Празі черговий славістичний конґрес має відбутися в році 1934 у Варшаві.

З обов'язком усіх українських наукових орґанізацій і працівників подбати заздалегідь, щоби українська наука була як найчисленніше там заступлена. Передусім треба уможливити молодим науковим силам участь у конґресі в цілях нав'язання контакту з ученими всіх народів.

Тому що осідком Українського Наукового Інституту є столичне місто Варшава, де конґрес відбуватиметься, Інститут почувається до обов'язку утворення інформативного центру для всіх українських працівників наукових, що візьмуть участь в конґресі.

Всякі запити керувати на адресу: Український Науковий Інститут: Warszawa. ul. Służewska 7, m. 4.

З Чехословаччини.

— Український Дім у Празі.

Т-во «Музей Визвольної Боротьби України», що існує в Празі з січня 1925 р. на підставі затвердженого чехословацькою владою статуту, з усіми правами юридичної особи, орґанізувало й утри-

мус Музей Визв. Боротьби України. Музей зібрав уже таку величезну кількість незвичайно цінних матеріялів, документів і найріжнороднішних инших пам'яток політичного, дипломатичного, військового, загально-культурного й мистецького характеру, і взагалі розріс'я, особливо за останні роки, до таких розмірів, що це ставить тепер перед усіми нами, українцями на чужині і на рідних землях, вимогу як найенергійніше подбати про власну сталу домівку для Музею. Треба, щоб було де розмістити хоч найцінніщу частину зібраних великих скарбів і щоб було де провадити працю впорядчикам і науковим дослідникам.

Тепер Музей увесь тулиться в найманому помешканні, в трьох невеличких кімнатах, використаних до краю, від підлоги аж до стелі. А ще сила матер'ялів лишається просто нерозпакована в двох складах, тако-ж уже повних. Тим часом Музей раз-у-раз дістає з ріжних країв усе нові та нові, часто дуже великої вартости річі — як ось хоч би за останній час майно всіх таборів укр. полонених в Австрії й у Німеччині з часів світової війни.

Ліквідація більших культурних установ на еміґрації позбавила Музей коштів, що йшли від тих установ. Свідомість одповідальности за долю зібраних багатств Музею, особливо в зв'язку з теперішньою загальною скрутою, що найбільше загрожує еміґрації, вимагає від усіх нас спільними зусиллями невідкладно подбати про власну хату для Музею. Бо-як зібрані скарби — це скарби України, її історії, її слави, це майно нації, й легковажити його, лишаючи й далі так без забезпеченого притулку на чужині, не можна.

Українська еміґрація, що зібрала й утримує цей Музей своїми силами без ніякої чужої допомоги, уже занадто виснажена й не має можливости задовольнити невідкладні потреби Музею. Управа Музею звертає загальну увагу громадянства на велику відповідальність нас усіх перед рідним краєм за долю цього національного майна на чужині і закликає всіх українців поставити гуртом у Празі для Музею Український Дім, що міг би стати осередком українського культурного життя закордоном, як сталий притулок не тільки для нашого Музею, а й для ріжних українських культурних установ і орґанізацій у Празі, що без свого кутка або зовсім не можуть провадити тепер своєї праці, або провадять її з тяжкою бідою в дуже обмеженому розмірі.

Заноситися на палаци тепер не час. Збудуймо хоч і найскромніший Український Дім, щоб зберегти Музей і дати притулок культурним орґанізаціям і установам, що найбільше того потрібують, а тако-ж орґанізаціям укр. молоді. Хай кожний дасть, скільки може. Кожна цеглина придасться. Багатьом тепер і мала жертва буде тяжка. На стіні Музею висить пошматований в боях український військовий прапор. «Душу й тіло ми положим за нашу свободу і покажем, що...» Перед нам'яттю тих, що вже віддали Україні найбільшу жертву — життя своє, і перед лицем тисяч і тисяч тих, що готові й тепер віддати його, наша жертва заневне вже не здасться такою тяжкою!..

Музей збереже Україні імена всіх жертводавців, як дорогоцінну пам'ятку нашої національної єдности в скрутну хвилину на чужині. Імена жертводавців, хто дасть зразу або частками протягом року суму рівну 25 амер. дол., будуть записані в окрему Золоту Книгу Добродіїв Музею.

Звертаємось із гарячим закликом до всіх українців на рідних землях і на чужині, закликаємо й усю нашу молодь, всі українські установи, орґанізації, школи, церкви, підприємства, редакції часописів, кооперативи скласти свою пожертву на Український Дім у Празі, орґанізувати ширші збірки пожертв по всіх місцях і осередках їх впливу. Хай кожний дасть свою цеглину! Хай

жертвами всіх Український Дім у Празі повстане як найскорше, як здобуток одностайного пориву всіх нас, — всього, що є тепер живого й свідомого в українстві.

Відкриття Українського Дому в Празі буде великим, загальнонаціональним святом, буде тріумфом української національної праці, нашої національної єдности, свідомости, жертвености, буде великим здобутком українства взагалі, зокрема в очах чужинців — наших приятелів, та одночасно буде великим ударом для наших ворогів, що все хочуть бачити нас роз'єднаними та безсилими..

Управа Музею: Голова акад. проф. д-р І. Горбачевський, в. р.; заступник голови проф. д-р В. Сімович, в. р.; секретар проф. С. Сірополко в. р.; скарбник Є. Вировий, в. р.; члени Управи: К. Антоновичева, в. р.; полк. Д. Антончук, в.р.; проф. Д. Дорошенко, в. р.; ґен. М. Омелянович - Павленко старший, в. р.; проф. А. Яковлів, в. р.

Гроші надсилати на адресу директора Музею, проф. Д. Антоновича: Prof. D. Antonovyc. Praha-Nusle, 245. Czechoslovakia.

В Чехословаччині гроші краще посилати просто на поштове конто Музею в Празі: Praha 80940 Museum o. b. Ukrajiny.

Лист родини Бернстерне Бернсона Союзові Українських Журналістів і Письменників на чужині.

Ще в лютому місяці Управа Союзу Українських Журналістів і Письменників на чужині з осідком у Празі надіслала вдові Бернстерне Бернсона листа, в якому, разом з повідомленням про святочні збори Союзу з нагоди минулих сотих роковин з дня народження Бернстерне Бернсона, висловила вдові глибоку пошану за те, що впродовж більш, ніж 50 років ділила з ним радощі та сум його невтомної боротьби за справедливість і людяність.

Тільки недавно голова Союзу С. Сірополко одержав листа від доньки Бернстерне Бернсона — пані Dagny Bjornson-Taulrean, у якому вона оправдує спізнену відповідь і пише, між иншим, ось що:

«... Моя мати, пані Бернстерне Бернсон, і вся її родина були так зворушені тим, що Ви сказали; вона Вам дякує від усього серця.

Доля України нам так близька, що, коли ми сьогодня читали часописи, ми відчули великий біль. Бідні ви всі! Бідні мученики за волю у вашій країні та на цілому світі!

Дозвольте мені сказати, що я майже щаслива, що мій батько вже не живе та не бачить того, що діється!...»

Україніка в румунській пресі.

Газета «Кувинтул» з 3 жовтня с. р. умістила повідомлення з України про заворушення на ґрунті голоду. Згадується в цій замітці про те, що самі комісари в Україні просили Москву негайно допомогти голодуючій Україні.

«Універсул» з 6 жовтня с. р., приніс повідомлення про заходи п. Мовінкеля в Женеві в зв'язку з голодом в Україні.

«Епоха» з 5 жовтня умістила подібне-ж повідомлення.

«Воінца» з 13 жовтня вмістила допис свого кореспондента з прикордонної смуги, в якому говориться про боротьбу населення лівого берега Дністра з совітською адміністрацією, яка конфіскує урожай. Реквізоване збіжжа большевики вивозять до Одеси, нічого не залишаючи місцевому населенню. Населення тому само промишляє за хлібом нападами на хлібні валки по ночах. Напади селян на большевиків, які вивозять хліб, робляться і в районі тієї Біляївки, де Ерію підчас своєї подорожі відвідав колхоз і де селяне, по словах «Известий», дістають... по 15 кілограмів хліба, 10 карбованців та виноград і инші овочі за трудодень. Селяне грабують валки з

хлібом в Біляївці, Незавербайлівці, Глинній, Чобурчі, Калагліï, Овідіополі, Слободзіï й т.д.

Щоби припинити втечу місцевого населення за Дністро до Румунії, большевики його виселяють на північ і посилають на нелюдські роботи на будові каналів, а в придністрову смугу присилають московських колоністів.

Україніка в бельґійській пресі.

«La Province», Монс, з 13 і 14 VIII. с. р. подає де-кільки інформацій Офінор'а» з України.

«La libre Belgique», Брюссель, з 14. VIII с. р. містить допис свого паризького дописувача про «український сепаратизм» на тему чистки большевиками Сільсько-Господарської Академії.

«Стандаард» — фламандський католицький часопис, Брюсель, з 6. VIII містить більшу статтю про голод в СССР, в якій подає зміст відозви українських єпископів Галичини з приводу голоду в Україні.

«L'Indépendance Belge», ліберальний брюсельський щоденник, від 12. VIII вмістив шерег редакційних статей про СССР, в яких уділюється місце також Україні з певним розумінням справи.

Крім того, цілий шерег часописів умістив статтю п. Ердаля — «Провал в СССР», в якій автор обговорює національні рухи в СССР та чергові централістичні заходи совітської Москви в Україні. Автор кінчає свою статтю так: «Це в цих фактах треба шукати причину самогубства Єринника, а не, ніби, в його «стосунках» з Розенберґом, що Москва намагається розповсюдити закордоном з метою дискредитувати український національний рух».

Бібліоґрафія

Борис Лисянський, доцент Української Господарської Академії. Основи радіотехники для радіоаматорів. Подебради. 1932-1933. Видання «Українського Технично-Господарського Інституту позаочного навчання» при У. Г. А. Стор. 152.

Нарешті український радіоаматор дочекався систематичного курсу радіотехники рідною мовою. Ця заслуга належить подебрадському «Технично-Господарському Інституту позаочного навчання», який між иншими своїми виданнями випустив також курс доц. Лисянського «Основи радіотехники для радіоаматорів». Вже при побіжному перегляді курсу звертає на себе увагу те, що матеріял курсу дуже добре підібрано та укладно в продуману систему. Нічого важливого, основного не забуто, глибоко, хоч і популярною мовою, зачеплено теорію, зупинено належну увагу на важливих для радіоаматора практичних моментах (наприклад: § 77. Радіомонтаж та радіодогляд, § 86. Умови належної чинности антени). Завдяки незвичайно стислій мові автору пощастило на 150 сторінках літоґрафського друку дуже ґрунтовно переглянути фізичні підвалини радіотехники, властивості електромаґнетних хвиль та основи техники радіопересилання та радіоприймання. Добре висвітлено механізм чинности електронних ламп, велику увагу уділено теорії та практиці будови антен. Не забув автор навести й умовні радіотехничні знаки, так потрібні для починаючого аматора. Стисло, в де-яких місцях навіть конспективну, мову свого викладу автор підсилив 168 добре підібраними рисунками та схемами, під кожним з яких уміщено пояснюючий текст. Ці рисунки у великій мірі полегшують читання курсу, написаного хоч і приступно, але вповні науково.

Свою працю автор присвятив «свідомому українському радіоаматорові». Радимо всім таким аматорам використати курс доц. Лисянського для поповнення, а головно систематизації своїх відомостей по всіх основних питаннях радіотехники.

Інж. Л. Ц.

Некрологи*)

† Проф. К. Лоський народився в Петрограді 28 січня 1874 р. Середню освіту одержав у II-ій петроградській ґімназії, яку скінчив 1892 р. Університетські студії почав у варшавському університеті, але з III семестру перейшов до петроградського, і там протягом V-ти сем. рівнобіжно вчився на правничому і істор.-філолоґ. факультетах. Університет закінчив на правничому факультеті в році 1896 і представив там свою першу наукову працю «Історія римського заповіту». Тоді-ж він почав друкувати свої критично-бібліоґрафичні статті в журналі «Историческій Вѣстникъ». По закінченні університету небіжчик вступив на державну службу, в якій був аж до революції 1917 р. — зпочатку в акцизному відомстві, а після в вищій адміністрації та адміністраці ній юстиції. По революції 1917 р. тодішній комісар Тимчасового Уряду в Галичині проф. Д. Дорошенко, який знав небіжчика з петроградської Української Громади, призначив його повітовим комісаром у Бучачі, а після помішником ґуберніяльного тернопільського комісара. Небіжчик на українській державній службі займав посади директора департаментів у ґенеральному секретаріяті внутрішних справ і міністерстві закордонних справ; за часів гетьманату був послом у Фінляндії, пізніше в Швеції й Норвеґії. Року 1920 був головним комісаром уряду УНР в місцевостях, звільнених од московської окупації.

Підчас перебування на службі наукова праця небіжчика не переривалася. Року 1919 з'явилася друком перша його книжка «Нарис римської історії», а р. 1920-21, на еміґрації, небіжчик знаходить потрібним ще раз вступити звичайним студентом зпочатку в берлінський, а потім віденський університет, щоби тут поглибити свої знання антричної історії та державних і правних старовинностей. 1921 року виходять з друку такі його праці: «Короткий нарис ґрецької історії» та перший том «Історії і системи римського приватнього права» (Історія джерел римського права). Цим останнім курсом небіжчик розпочав свої виклади в Українському Університеті, як доц. римського права в літ. семестрі 1921 р. В році 1922 небіжчик був іменований надзвичайним, а в 1924 звичайним проф. Українського Університету в Празі. В шк. році 1927-28 повнив функції декана факультета права і суспільних наук, а року 1929-30 — проректора Українського Університета. Як наслідок викладів на університеті вийшов літоґрафований курс «Історії і системи римського приватнього права том II-й і III-ій» в чотирьох книжках. Цей підручник проф. Лоського є першим і поки-що єдиним українською мовою та являється великим вкладом в небогату українську правничу літературу.

Роки перебування небіжчика в Празі були періодом найбільшої його наукової продукції, що, крім згаданого монументального підручника, виявилася у ряді наукових статей, друкованих в українських і німецьких виданнях, в численних докладах і рефератах, прочитаних в українських Правничому та Іст.-філолоґичному Товариствах, на науковому з'їзді й т.д. Найвизначнішою, однак, працею покійного є його курс Історії римського права, яким ще довго буде користуватися українська молодь при студіях правничих не тільки в українському, але й на чужих університетах. Д-р. М. Ш.

* * *

В день похорон на Ольшанському кладовищі зійшлися у великім числі представники української колонії та родина й приятелі покійного. Заупокійну службу Божу відправив о В. Гопко, співав український хор під орудою пані П. Щуровської-Росінєвич. Промови над могилою виголо-

*) Некрологи К. Лоського і В. Піснячевського беремо з «Українського Тижня», Прага.

сили: п.-отець, проф. С. Шелухин, доц. Ф. Слюсаренко, проф. Д. Дорошенко, д-р В. Меринда та д-р В. Фрищин.

† Проф. д-р Віктор Піснячевський був вихованцем подільської семінарії, звідки вийшла ціла плеяда видатних українських діячів старшої ґенерації. Як студент Військово-Медичної Академії у Петрограді — небіжчик був дуже активним членом у місцевому українському житті. В 1908 році він приймав участь у другім конґресі Слов'янської Молоді, що відбувся в місяці травні в Празі, являючись дуже активним його членом. А підчас 2 Думи був у живому контакті з українськими послами та представниками инших поневолених народів царської Росії. Задумуваний клуб автономістів і федералістів, особливо-ж думський часопис нац. меншостей, були об'єктами великої його уваги та симпатії. Одночасно він належав до ревних і найталановитіших співробітників київської «Ради». Як публіцист В. Піснячевський мав гостре перо.

На еміґрації у Відні видавав тижневик «Волю».

Вже від студентських часів покійний почав працювати науково. Їдучи на еміґрацію, він мав з собою коло 50 фахових розвідок, що високо оцінювалися в медичних наукових колах. Коли б публіцистика не відтягувала його уваги, з нього міг би бути видатний вчений.

Останні роки свого життя небіжчик пробув у Братиславі, майже зовсім усунувшись од українського еміґрантського життя.

† Сотник О. О. Балабан. 28 серпня с. р. невмолима смерть вирвала з перегів Української Громади «Кобзарь» в Смедереві в Югославії одного з найкращих і видатніших її членів — Олександра Омеляновича Балабана.

Покійний був одним з тих небагатьох одвертих українців, що не боялися місцевих обставин і небезпечних умов, які панували в Югославії для українців, і підняли національний прапор та взяли на себе ввесь тягар заснування в Смедереві української національної орґанізації. Після багатьох перешкод і прикростей для ініціяторів, у Смедереві було засновано і леґалізовано Українську Громаду, до чого немало прислужився і покійний Олександер Омелянович. Із своєї участи в орґанізації Громади він був дуже задоволений і говорив було — «хоч крихотку прислужився національній справі».

Покійний був членом Ради Громади, і працював над розвитком і поширенням національної справи в Югославії. Помер покійний на сухоти горла.

Громада «Кобзарь» взяла участь в орґанізації похорону покійного й оддала пошану товаришеві недолі. Такого смедеревчане не пам'ятають у еміґрантів. Біля труни неодступно вартували члени Громади, що поперемінно читали псалтиря аж до приходу п.-отця. Громада зложила коло труни зелений вінок з національними стрічками і з хрестом посередині з білих троянд.

На другий день, перед похороном вінки надіслали залізничники станції, де покійний служив урядовцем, та сербський церковний хор, членом якого був покійний. Прислала свій гарний вінок тако-ж російська колонія з своїми національними стрічками.

Од дому до церкви й од церкви до кладовища співав хор Громади, а в церкві співав сербський церковний хор. Похоронний похід розтягся на великий простір. В поході взяли участь, крім українців, ще й вільні козаки, москалі й серби.

На цьому місці ми, українці із Смедерева, не можемо не висловити нашої щирої й глибокої подяки панові професорові Міти Карапанчичу, в домі якого покійний проживав. За його ласку, поміч і турботи по влаштованні похорону нашого земляка, за ту любов і тепло, які виявила його чиста, кришталева душа до нас, закинутих волею долі в його гарну країну, — глибока йому наша подяка й шана.

Покійний О. О. Балабан народився, в м. Маріуполі на Катеринославщині і де-який час служив у кінному полку ім. Костя Гордієнка. Помер на 52 році свого життя.

Спи, милий брате! Хай нерідня братська земля буде тобі пером і пам'ять про тебе хай буде вічно жити в наших серцях.

П. Чорний.

Зміст.

Париж, неділя, 29 жовтня 1933 року — ст. 1. Олександер Шульгин. Проблєми сучасної політики, 6—ст. 4. Давній. Літературні спостереження, XXXVI— ст. 8. Борис Лазаревський. Шматочки минулого, XVIII — ст. 13. В. С. З життя й політики — ст. 16. Observator. З міжнароднього життя — ст. 19. З преси — ст. 22. Чутки про смерть акад. Сергія Єфремова — ст. 23. Заклик настоятеля Української Парафії у Франції до своїх вірних — ст. 23. Хроніка. З життя української еміграції: У Франції — ст. 25. У Польщі — 25. У Чехословаччині — ст. 25. Лист родини Бернстерне Бернссна Сеюзові Українських Журналістів і Письменників на чужині — ст. 27. Українка в румунській пресі — ст. 27. Українка в бельгійській пресі — ст. 28. Бібліографія — ст. 28. Некрологи — ст. 29.

Доля українських інвалідів загрожена

Затяжна господарська криза відбилася катастрофально на жертвености українського громадянства на допомогу інвалідам Української Галицької Армії. Воєнні інваліди всіх народів забезпечені державними рентами. Тако-ж в Польщі не тільки польські, але навіть інваліди б. австрійської та російської армії користуються високими державними рентами та всякими матеріяльними полекшами. Тільки інваліди УГА позбавлені оцих належних їм прав. Вони залишилися на виключнім утриманні цілого українського народу. Мимо заходів української парламентарної репрезентації в справі признання державних рент для інвалідів УГА та мимо соймової ухвали в тій справі, до нинішнього дня ні один інвалід УГА державної ренти не отримав.

Поверх 1000 інвалідів УГА жде на дальшу поміч від свого громадянства. Українське Т-во Допомоги Інвалідам (УКТОДІ) у Львові від 10 літ докладає зусиль, щоби бодай частинно полегшити незавидну долю тих чесних борців за краще майбутнє свого народу. Українська еміґрація за океаном дала численні докази на те, що доля інвалідів УГА їй не байдужа. Надсилані попередніми роками до каси УКТОДІ високі жертви на ренти для інвалідів УГА і 33.571,60 дол. на фонд Будови Дому Українського Інваліда це найкращий доказ щирого заінтересування українськими інвалідами зі сторони наших американських земляків.

Одначе від двох літ жертви українського громадянства в Америці на інвалідів УГА сильно зменшились. Наведений виказ жертвености нашої еміґрації за останні 4 роки змальовує найкраще положення, в якому опинилося УКТОДІ і загал інвалідів УГА.

		Дол.			Дол.
1930	на ренти інвалідам	7.647,98	на Фонд Буд. Дому		30.045,10
1931	» » »	8.410,31	» » »	»	2.463,50
1932	» » »	4.861,76	» » »	»	1.038,—
1933	до 30. IX »	3.258,92	» » »	»	25,—

В останньому часі УКТОДІ вичерпало вже всю свою готівку і опинилося перед загрозою припинення допомогової акції для інвалідів УГА саме в той час, як вони на старші літа найтяжче відчувають тягар свого каліцтва.

З огляду на загальне зубожіння нашого громадянства була Управа УКТОДІ приневолена поробити у своїх видатках найдальше йдучі редукції. Все-ж таки і в тому випадку при нинішній вартості долара грошеве запотребування нашого Т-ва виносить поверх 22.000 дол. річно. На самі тільки місячні ренти для 437 інвалідів — дол. 16.360, а поверх дол. 5.450 на протези, ліки, адміністрацію, видання захисту для найтяжче пошкодованих і безприютних інвалідів.

На покриття тих видатків має наше Т-во дол. 2.500 річно сталого доходу від закупленої перед роком з Фонду Будови Дому кам'яниці у Львові. На цьому місці зазначуємо, що через купно кам'яниці виконала Управа нашого Т-ва совісно доручення наших американських жертводавців і врятувала тяжко зібраний народній гріш саме в пору перед залоупанням вартости долара.

Дальші фонди, потрібні для забезпечення інвалідів УГА, мусить зложити ціле українське громадянство. Українська еміґрація мусить і надалі перебрати на себе частину того почесного тягару, бо економічно виснажене громадянство старого краю не в силі покрити всіх видатків нашого Т-ва. Маємо чисельні докази великої любови і пошани наших земляків з-за океану до українських інвалідів. Тому ми переконані, що в 15-літні роковини незабутніх листопадових днів українська еміґрація масовою жертвенністю сплатить частинно довг українського народу зглядом тих, що не жаліли своєї молодости і крови в боротьбі за волю України!

Львів, у жовтні 1933 р.

Українське Товариство Допомоги Інвалідам у Львові, Потоцького 48.

УКРАЇНСЬКА КНИГАРНЯ ТЕОДОР САВУЛА
У ВІДНІ

має на складі всі українські книжки, листівки, картини, мапи і укр. товариські значки. На бажання висилає свій великий ілюстрований каталог. Адресуйте:
Ukrainische Buchhandlung Theodor Sawula, Wien I. Kiemerg. 2.
Autriche.

Редакція і адміністрація: 42, rue Denfert-Rochereau, Paris-V

Tél. Danton 80-03.

Для переказів у Франції: «Le Trident», chéque postal 898.50, Paris.

Редаґує — Комітет. **Адміністратор: Іл. Косенко**

Le Gérant: M-me Perdrizet.

Imp. de Navarre, 5, r. des Gobelins, Paris (XIIIe)